

незалежних вчинків та ідей особистості. «Встановлення спеціальних законів оцінки або норм призводить до автономії особистості, а ця автономія свідчить про волю людини взагалі й індивіда, зокрема. Врешті-решт, орієнтуючись на власну волю й незалежність як особисту поведінку, індивід створює ідеали й потребує їх реалізації в оточуючому суспільстві» [4; с. 72].

Що ж стосується створення єдиної універсальної науки про людину, то вона, як пише Б.Кістяківський, «... звичайно, можливо в одній книзі розглянути людину з різних точок зору, але це буде все-таки естетичний, а не науковий досвід, тобто твір мистецтва, що вдало ховає проблеми і майстерно поєднує непоєднуване. Подібний твір мистецтва при наявності необхідного літературного таланту і при сьогоdnшньому стані науки можна написати як про суспільство, так і про людину, однак, він буде лише класифікацією і систематизацією наших знань про ці предмети, а не розширенням і розвитком цих знань» [3; с. 133].

В своїх дослідженнях, аналізуючи позиції представників органічної школи, Б.О.Кістяківський виходив з того, що суспільство та людина не можуть бути предметом однієї науки, їх досліджує багато наук. Таке поняття, як «соціальна людина», мало придатне для пізнавальних цілей соціальних наук. ««Людину», варто остаточно надати природничим наукам і антропології; соціально-духовні науки мають справу з особистістю і суспільством» [3; с. 101].

Список використаних джерел:

1. Кістяковскій Б.А. Общество и индивид. Методологическое исследование / Пер. с нем. – М., 2002.
2. Diehl Karl. Review of Gesellschaft und Einyelwesen, by Dr. Theodor Kistiakowski // Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. – 1901. – № 3 (22); Хейман С. Кістяківський: боротьба за національні та конституційні права в останні роки царату. – К., 2000.
3. Кістяковскій Б.А. Права чело века и гражданина // Вопросы жизни. – 1905. – Январь (№ 1).
4. Кістяковскій Б.А. В защиту научно-философского идеализма // Кістяковскій Б.А. Социальные науки и право. Очерки по методологии социальных наук и общей теории права. – М., 1916.

ЕПІСТЕМОЛОГІЯ ПРАВА: ПРОЕКТ НАТУРАЛІЗАЦІЇ

Лидикин А.Б.,

заместитель заведующего кафедрой правоведения НИУ Новосибирского государственного университета, научный сотрудник Института философии и права Сибирского отделения РАН, кандидат юридических наук (Россия, г. Новосибирск)

Современный этап развития аналитической традиции в философии права характеризуется попытками реализации проекта натурализации, который направлен на переосмысление эпистемологических оснований философско-правового знания и моделей юридического объяснения.

Впервые использование философской программы «натурализации эпистемологии» в сфере философии права наблюдается в работах Б. Лейтера, в которых он стремится дать собственную оценку достижениям американского правового реализма с позиции формирования натурализованной эпистемологии права [1]. Реализм выступает наиболее радикальной современной версией натурализма в правоведении, допускающей критику нормативности правовых правил, что, по мнению Б. Лейтера, позволяет применить аргументы известного философа и логика У. Куайна, автора проекта «натурализации эпистемологии», в юридической сфере: 1. критика априорности; 2. критика фундаменталистских программ научного объяснения; 3. идея «возвращения психологии».

С позиции Б. Лейтера аргумент У. Куайна против априоризма позволяет объяснить значение американского правового реализма в развитии юриспруденции и его эффективность. Тем самым основной постулат реалистов

состоит в том, что правовые решения всегда требуют эмпирического обоснования.

Классической «фундаменталистской» моделью юридического объяснения, подлежащей критике в правовом реализме, является позитивистская модель, где разграничение юридических и неюридических норм (правил) проводится по источнику происхождения (для юридических норм необходимо соблюдение парламентских процедур законотворчества). Американский правовой реализм в качестве решающего аргумента против юридического позитивизма вводит «тезис о неопределенности юридических правил»: правила неопределенны по содержанию и подлежат специальной судебной интерпретации в процессе создания прецедентов, которые изменчивы. Отсюда следует невозможность объяснения судебного решения на основе законов и иных юридических правил и, как отмечает Б. Лейтер, эффективнее заменить позитивистскую теорию законности на эмпирическую теорию судебного решения. Следовательно, теория судебного решения должна быть *описанием* причинных связей между фактическими ситуациями и реальными судебными решениями без апелляции к нормативно-правовым основаниям [2]. Это становится этапом натурализации юриспруденции как научной дисциплины.

В конечном итоге натурализация в эпистемологии права как раз и предполагает признание «антифундаменталистской» позиции: правовые основания (правила) не предопределяют решение спора и не позволяют обосновать юридические выводы. Натурализованная юриспруденция, таким образом, превращается в один из разделов социологии (а юридическое знание в разновидности социологического, психологического и иного социального знания). Однако нормативность, по мнению Б. Лейтера, сохраняется только в отношении понятия права, которое фактически используется в судебной практике, что является важным ограничением позиции реалистов.

Список использованной литературы:

1. Афонясин Е.В., Дидякин А.Б. Философия права. Учебное пособие. Новосибирск, Изд-во НГУ, 2006.

2. Leiter B. Naturalizing Jurisprudence: Essays on American Legal Realism and Naturalism in Legal Philosophy. Introduction: from Legal Realism to Naturalised Jurisprudence (2006) [www.papers.ssm.com].

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК УНІВЕРСАЛЬНА ЦІННІСТЬ

Бондар Ю.М.,

доцент кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ

В сучасному світі, який все більше і більше стає інтегрованим, “тісним”, глобальним, постійно відбуваються протилежні за основним вектором свого розвитку процеси. Посилення тенденції до інтеграції в тому чи іншому суспільстві тягне зростання уніфікації, що призводить до спрощення і примітивізації відповідного соціального суб’єкта. Посилення ж тенденції до поділу та автономії соціальних суб’єктів має своїм наслідком зростання різноманітності, і, внаслідок цього, можливість вироблення оригінальних моделей і проєктів історичного розвитку. Загальне і особливо, єдине і багатоманітне - така діалектика історичного процесу розвитку суспільства.

Просто констатувати наявність двох асимптов суспільного розвитку: з одного боку - глобалізація та інтеграція, з іншого - збереження самостійності і автономності соціальних суб’єктів - недостатньо. Необхідно зрозуміти, чи можливий в таких умовах процес чи проєкт стійкого розвитку, і якщо так, то в чому його суть?

Проблема стійкості суспільства хвилювала мислителів ще в період античності. Задаймо хоча б Платона, який в діалозі “Держава” запропонував